

Саматова А.А., Мурзакулов Т.

«САРКЕНТ» МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАТЫЛЫШ ПАРКЫНДАГЫ СҮТ ЭМҮҮЧҮЛӨРДҮН СТРУКТУРАСЫ, ЗООГЕОГРАФИЯЛЫК МҮНӨЗДӨМӨСҮ ЖАНА АЛАРДЫН ЛАНДШАФТТАР БОЮНЧА ТАРАЛЫШЫ

Саматова А.А., Мурзакулов Т.

СТРУКТУРА МЛЕКОПИТАЮЩИХ САРКЕНТСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА, ЗООГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И ИХ РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ЛАНДШАФТАМ

A.A. Samatova, T. Murzakulov

THE STRUCTURE OF THE MAMMALIAN SARKENT STATE PARK, ZOOGEOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND THEIR DISTRIBUTION ACROSS LANDSCAPES

УДК: 599.3:502.036

Бул макалада «Саркент» мамлекеттик жаратылыш паркындагы сүт эмүүчүлөрдүн структурасы, зоогеографиялык мүнөздөмөсү, жана алардын ландшафттар боюнча таркалышы жөнүндө баяндалат.

Негизги сөздөр: генефонд, миграция, фитофаг, аборигендик, сүт эмүүчүлөр, зоогеография, экосистема, биокөптүрдүүлүк.

В этой статье рассматривается структура млекопитающих Саркентского государственного природного парка, зоогеографическая характеристика и их распределение по ландшафтам.

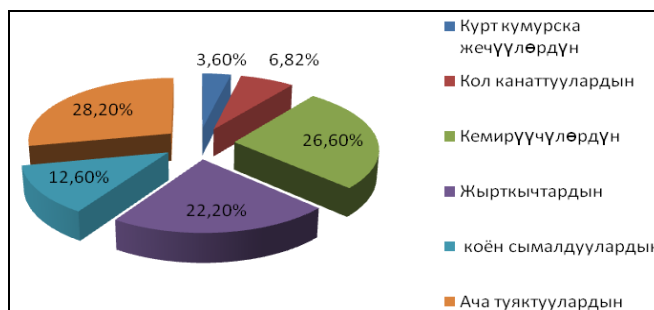
Ключевые слова: генефонд, миграция, фитофаг, аборигенный, млекопитающие, зоогеография, экосистема, биоразнообразие.

This article describes the structure of the mammalian Sarkent state park, zoogeographic characteristics and their distribution across landscapes.

Key words: genefond, migration, phytophage, aboriginal, mammals, biogeography, ecosystem, biodiversity.

Кыргызстандын жаныбарлар дүйнөсүн ошону менен бирге “Саркент” мамлекеттик жаратылыш паркынын сүт эмүүчүлөрүнүн генефондун жана биокөптүрдүүлүгүн коргоонун маанилүү аспектиери төмөндөгүлөр: сүт эмүүчүлөр жашаган табигый ландшафттарды сактоо, ар түрдүү антропогендик таасирлерден коргоо, парктын аймагында өзгөчө коргоочу аймактарды түзүү.

Саркент мамлекеттик жаратылыш паркынын сүт эмүүчүлөрүнүн сандык жана сапаттык изилдөөлөрдүн натыйжасында 6 отрядка таандык болгон 38 сүт эмүүчүлөрдүн түрү кездешеери тастыкталды. Алар төмөндөгүлөр: 1) Курт кумурска жечүүлөрдүн 4 түрү (3,6%), 2) Кол канаттуулардын 4 түрү (6,82), 3) Кемирүүчүлөрдүн 13 түрү (26,6%), 4) Жырткычтардын 11 түрү (22,2%), 5) коён сымалдуулардын 3 түрү (12,6%), 6) Ача туяктуулардын 3 түрү (28,2%).

1-сүрөт. Саркент мамлекеттик паркында кездешкен жырткыч жана фитофаг жаныбарлардын проценттик көрсөткүчтөрү.

Саркент мамлекеттик паркында кездешкен 38 түр сүт эмүүчүлөрдүн ичинен төмөндөгү 5 түр Кыргыз Республикасынын кызыл китебине киргизилген: күрөң аюу, илбирс, чүткөр, суусар, сүлөөсүн (1-таблица).

1-таблица

Кыргызстандын кызыл китебине киргизилген, Саркент мамлекеттик жаратылыш паркындагы сүт эмүүчүлөр (2009)

№	Аталышы		
	латынча	орусча	кыргызча
Класс: Сүт эмүүчүлөр – Mammalia			
I. Отряд: Кемирүүчүлөр – Rodentia			
Түркүм: Тыйынчычкандар – Sciuridae			
1.	Hystrix indica Kerr, (1792)	Дикобраз	Чүткөр
II. Отряд: Жырткычтар – Carnivora			
I. Түркүм: Суусарлар – Mustelidae			
3.	Martes (M.) foina (Erxleben, 1777)	Каменная куница	Суусар
Түркүм: Аюулар – Carnivora			
4.	Ursus arctos isabellinus Horsfield, 1826	Тянь-шанский бурый медведь	Аюу
Түркүм: Мышык сымалдуулар – Felidae			
5.	Felis (Uncia) uncia Schreder, 1775	Снежный барс	Илбирс
6.	Felis lynx isabellina Blyth, 1847	Туркестанский рысь	Сүлөөсүн

Ошондой эле мамлекеттик жаратылыш парктагы сүт эмүүчүлөрдүн азыркы мезгилдеги абалы, ландшафттар боюнча таркалышы, сандык көрсөткүчтөрү

аныкталды. Мамлекеттик парктагы 38 түрдүн ичинен аборигендик түрлөргө 11 түрү кирет, алар сандык көрсөткүчү боюнча азайып бара жаткан түрлөргө таандык (2-таблица). Парктын аймагында кездешкен сүт эмүүчүлөрдүн ичинен ача туяктууларга жана жырткычтарга антропогендик факторлордун таасири башка отряддарга караганда көбүрөөк.

2-таблица

Саркент мамлекеттик жаратылыш паркынын аймагында кездешкен аборигендик жана жоголуп бара жаткан түрлөр

№	Отряд	саны	№	Сүт эмүүчүлөр	%
I	Кемирүүчүлөр	1	1	Чүткөр	7,2
Баары:			1 түр		
II	Ача туяктуулар	3	1	Каман*	28,5
			2	Элик	
Баары:			2 түр		
III	Курт кумурска жечүүлөр	1	1	Ак тиш жер чукуур	7,2
Баары:			1 түр		
IV	Кол канаттар	2	1	Тик кулак жарганат	14,3
			2	Далдаң кулак жарганат	
Баары:			2 түр		
V	Жырткычтар	5	1	Күрөң аюу	42,8
			2	Ач күсөн	
			3	Суусар	
			4	Кашкулак	
			5	Илбирс	
Баары:			5 түр		

* Жоголуп бара жаткан түрлөр.

Ошондуктан Саркент мамлекеттик жаратылыш паркынын аймагында кездешкен сүт эмүүчүлөрдүн биокөптүрдүүлүгүн коргоодо өзгөчө талаптар коюулат.

Кыргызстан Орто Азиядагы кургак жарым кургак түздүндөрүнүн ортосунда жайгашкан, чыгыш жарым шарындагы созулуп жаткан Сахарадан Гоббиге чейинки чөл зоналарынын катуу таасирлерине учурайт. Бул жердеги салыштырмалуу жашоосунун байлыгы бийик тоо системалары Тянь-Шань жана Памир-Алай тоо системасынын бар экендигинен, бийиктиктери деңиз деңгээлинен 7000 метр бийиктикте жана нымдуулук атмосферанын жогорку катмарынан жыйналат. Бийик тоолор бир түрдүү түздүктөрдүн ортосунда биологиялык ар түрдүүлүктөгү аралдарга окшоп турат. Ири чөлдөр менен курчалуусунун негизинде жаныбарлар дүйнөсүнүн түрдүк составы көп түрдүү болуп, алардын жер жерлерде таралышы өтө татаал. Башкача айтканда бири-биринен кескин түрдө айырмаланган экосистемалардагы фауналары сапаттык жана сандык жагынан кескин айырмаланып турат. Мындай айырмалануу зоогеографиялык өзгөчөлүгүнө байланыштуу, себеби алар Нагорно-Азиялык Жунгарлык (Жунгаро-Тяньшань), Туран (Афгано-Түркестан), и провинциячалар - Памир-Алай, Тяньшандын зоогеографиялык

структурасы өтө татаал. Кыргыз Республикасынын зоогеографиялык аймагы төмөндөгүдөй райондоштурулган: 3 провинцияга, 6 округга, 16 районго, 37 участкако бөлүнгөн.

Саркент мамлекеттик жаратылыш паркы Түркестан зоогеографиялык участкасында Афган-Түркестан провинциячасында жайгашкан. Ошондуктан Саркент мамлекеттик жаратылыш паркы бийик тоо жана орто тоо алкактарынын ландшафттарында кездешкен териофаунаны сактоодо негизги мааниге ээ

Альп шалбаасы: Кызыл суур, корум момолою, кыр чеке момолою, Памир момолою, карышкыр, кадимки түлкү, күрөң аюу, илбирс, архар, сибирь тоо текеси.

Субальпы шалбаасы: Тяньшань күрөң тиш чукууру, кызыл суур, корум момолою, кыр чеке момолою, памир момолою, карышкыр, кадимки түлкү, күрөң аюу, илбирс, архар, Сибирь тоо текеси, суусар, арс кара куйрук.

Арча токою: Элик, кызыл суур, корум момолою, памир момолою, кескек, токой барак куйругу, токой чычканы, чүткөр, сүлөөсүн, карышкыр, кашкулак.

Шагыл таштуу боорлор: Корум момолою, Чоң кулак коён чычкан, кызыл коён чычкан, суусар, ач күсөн, архар, Сибирь тоо текеси, илбирс.

Бадалдуу токой: Сары жарганат, далдаң кулак жарганат, кыр чеке момолою, токой чычканы, кадимки түлкү, кадимки коён, сүлөөсүн, кашкулак, чүткөр, карышкыр.

Өзөн токойлору: Тяньшань күрөң тиш чукууру, токой чычканы, кадимки момолой, токой барак куйругу, Түркестан келемиши, үй чычканы, кадимки коён, кашкулак.

Калктын санынын өсүшүнө жана экономикалык оор кырдаалга байланыштуу табигый экосистемаларыбызга антропогендик таасирлердин күндөн-күнгө күчөп жатышынан улам, алардагы жаныбарлардын биокөптүрдүүлүгү жабыркап, алардагы эң маанилүү болгон түрлөрдүн саны азайып, жоголуп кетүү коркунучу турат. Андыктан уникалдуу табигый экосистемалардагы биокөптүрдүүлүктү, анын ичинде Саркент мамлекеттик жаратылыш паркынын сүт эмүүчүлөрүн сактап калуунун бирден-бир жолу болуп, мамлекеттик парктын аймагын кеңейтүү болуп саналат.

Адабияттар:

1. Жергебиздин табигаты. Джурабаев Т.Т., Джанботаев Р.А.
2. Жундубаев К.Ш. Особо охраняемые природные территории Кыргызстана и их роль в сохранении биоразнообразия. – Бишкек, 2008.
3. Р.Т.Мурзакматов Статус природных национальных парков – Бишкек, 2008.
4. Проект сохранения биоразнообразия Кыргызской Республики. Национальный доклад – Бишкек, 1998.
5. Дементьев Д.П. Некоторые данные о распространении млекопитающих в Кыргызской ССР.
6. Дементьев Д.П. Список млекопитающих (Mammalia) Кыргызской ССР – Фрунзе, 1938.

Рецензент: к.с.-х.н., доцент Жанботаев Р.